U senci "velikih" de{avanja

O kratkom boravku u Pristini i nakon toga

Sukob se seli iz sela u gradove

Od Beograda do Pri{tine se vozimo du`e nego obi~no. Ne nalazimo u tome ni{ta neobi~no. Na Balkanu smo navikle da je red vo`nje vrlo relativna stvar. Obja{njenja o ka{njenju i ne o~ekujemo. Usput vidimo, dok se autobus vi{e puta zaustavio, da policajci obja{njavaju ne{to voza~u. Lorans i ja koristimo priliku da se ispri~amo, svakodnevne aktivisti~ke i druge obaveze ne ostavljaju prostora za to.

^im smo stigle u Pri{tinu, objasnili su nam da je ba{ tog popodneva bio oru`ani okr{aj izme|u srpskih snaga i naoru`anih Albanaca (UCK/OVK). Grad obavijen maglom, okovan ledom, pro`et mu~nom ti{inom. Rat je na ne{to vi{e od desetak kilometara. Po ulici skoro i nema ljudi a tek je sedam uve~e.

Pro{le godine, tog istog dana (24. Decembra) na katoli~ki Bo`i} grad je bio `iv, budan, studenti po ulicama. Kad sam bila u Pri{tini po~etkom novembra '98, grad je odisao izvesnom nadom, deca su igrala po dvori{tima. A ve~eras je jedan od retkih ili mo`da jedini dan kad policija dozvoljava da „albanski" kafi}i rade celu no}.Pono}na je misa, ljudi tog dana obi~no idu u jedinu katoli~ku crkvu u gradu. To je ~in kolektivne solidarnosti, tako se ovih godina represije izgradilo. Nora i ja idemo na misu, napolju -19°C. Crkva poluprazna i hladna. A pro{le godine sve je bilo krcato pa i dvori{te. Mihane ka`e da su mladi ljudi upla{eni i da zato nisu do{li. U crkvi puno TV kamera, uglavnom inostranih. Lo{ znak, do{li su jer su ocenili da }e spirala nasilja rasti, da se najavljeni rat na prole}e ve} de{ava u decembru. Na povratku obi|emo par kafi}a. Poluprazni ili sa par ljudi, atmosfera turobna. U jednom od njih sretnem prijatelje. Pro{le godine na isti datum lunjali smo zajedno cele no}i. I tada se ose}ala blizina rata, ali se budila nada da }e svet razumeti jezik nenasilja i da }e spre~iti rat.

Aparthejd u kafi}ima

I tada su kafi}i bili etni~ki podeljeni: jedni za Albance, drugi za Srbe, tek u par idu i jedni i drugi. Me|utim, nakon masakra u Pe}i, 14.decembra '98 (kada je ubijeno {est mladi}a srpske nacionalnosti) podela je jo{ dublja. Kao da je taj zlo~in odavno pripreman da izazove jo{ dublju podelu. Oru`ano nasilje se seli u gradove. Dana 6. januara ba~ena je bomba na kafi} gde se okupljaju mladi srpske nacionalnosti. Sre}om, nije bilo `rtava. Po balkanskoj logici i praksi „oko za oko.." ve} iste ve~eri ba~ene su eksplozivne naprave u dvadesetak albanskih kafi}a. Kafi}i, retko, ako ne i jedina mesta kulturnog de{avanja i zabave mladih, otada se zatvaraju ve} rano popodne. Svi se pla{e osvetni~kih akcija. „Ako oni (misli na Albance jer je skoro sve etnicizirano, sve po logici „mi i oni") ubace jednu bombu u na{ kafi}, mi treba odmah da ubacimo bombe u sedam njihovih kafi}a", ka`e mu{karac srpske nacionalnosti u emisiji radija B92 16. januara '99. Otkako je prekr{eno krhko primirje, ogromnim „uspehom" se smatra dan bez ubistava. A takvih dana skoro i da nema. @rtve su najvi{e me|u albanskim stanovni{tvom, ali i me|u srpskim, romskim. Na Balkanu se ratovi vode protiv civilnog stanovni{tva i ovaj na Kosovu to potvr|uje.

Dogovoreni rat?

„Ne zna{ sa koje strane da se ~uva{!" ka`e mi jedan prijatelj u Pri{tini. ^esto sam ~ula: „Ni jedna strana ne}e pregovore. Na to ih treba primorati". Oru`ani napadi OVK/UCK izazivaju jo{ `e{}i odgovor policije i vojske, to im slu`i kao izgovor i opravdanje za nemilosrdan obra~un sa albanskim civilima." Deca su odrasla u stalnoj represiji, kao deca do`ivela su policijsku represiju, posebno na selu", ka`e S. Mali}i, jedan od najlucidnijih analiti~ara kosovske stvarnosti. I dodaje. „Najradikalniji me|u OVK/UCK su oni iz dijaspore". Militarizam je uvek, naravno i kad poku{avaju da ga objasne „uzvi{enim oslobodila~kim ciljevima" zna~i isklju~ivanje i ubijanje drugih. I „svojih" ako su „nelojalni i neposlu{ni". Naveliko se pri~a da je OVK/UCK povratio pozicije i teritorije sa kojih je letos bio potisnut, da se konsolidovao, reorganizovao i tragi~no je da je postao „glavni politi~ki faktor na albanskoj politi~koj sceni". Naravno, i ovde se postavlja pitanje odgovornosti me|unarodne zajednice, koja nije htela ili nije umela da razume jezik i praksu nenasilja ve} je reagovala tek kad je izbio rat. Cenu za postizanje ciljeva ratom na Balkanu, a i drugde, uvek su pla}ali civili. Tzv. "nacionalne vo|e", stratezi i vojske nikad nisu imali dileme da njihove „ideale" treba naplatiti `ivotom i patnjama obi~nih ljudi. Za{to bi na Kosovu bilo druga~ije?

Kritike upu}ene UCK/OVK zbog i „zbog neodgovornosti i avanturizma" sve ~e{}e se mogu ~uti me|u albanskom populacijom oba pola u Pri{tini. Naravno, preovladavaju oni koji glorifikuju OVK /UCK.

@enske grupe i politika svakodnevnog

Brigu o raseljenima vide politi~ki vidljivom, ubla`avaju patnje `rtava rata, osna`uju `ene, organizuju razgovore i seminare o podizanju svesti. Naravno „okolnosti menjaju projekte, menjaju priorite-

te“ ka`e Nazlie iz grupe „Elena“. Aktivistkinje koje deluju u izuzetno te{kim okolnostima, suo~avaju se sa stalnim policijskim preprekama dok obilaze teren po kosovu, svedo~e, pri~aju. „Zajedno rade raseljene `ene i lokalne `ene u grupama za podizanje svesti. Poma`u jedna drugoj. Raseljene u`ivaju „status go{}i“ (u tradicionalnom albanskom dru{tvu vrlo povla{}en status), a ne izbeglice. Tako se `ene ose}aju „dostojanstveno“, a ne marginalizovano i izolovano. Doma}ice i go{}e dolaze zajedno na sastanke, zajedno rade, zajedno rade i hendikepirane i „normalne“. Ubla`ava se i podela selo-grad. Ova vrsta solidarnosti poma`e `enama da se manje ose}aju `rtvama, da polako prevazilaze ulogu `rtvi. Sem toga, raseljene se nalaze na Kosovu, u kontaktu su sa ljudima iz svojih razru{enih sela. A ~injenica je da su one ve} izgradile solidarnost tokom deset godina represije.

„Me|unarodne humanitarne organizacije deluju krajnje paternalisti~ki, ve}ina njih su bili ve} u Bosni i prave pojednostavlljenee analogije sa Kosovom. Albanska populacija mo`e biti viktimizirana od strane me|unarodne zajednice.

„Ljudi generalno ne veruju me|unarodnoj zajednici. Ona kao da slu`i za hipnozu civilnog dru{tva. Ljudi se oslanjaju na njih, ra~unaju kao da mogu da re{e ne{to i ljudi ~esto prestaju sa inicijativama kad vide ove iz OEBS-a, kad vide verifikatore, ljudi misle da oni mogu bolje od njih i to ih umrtvljuje“.

Sa gor~inom pri~aju da ljudi iz velikih humanitarnih organizacija uveliko odlaze, svakodnevno, pod izgovorom odmora za bo`i}ne i novogodi{nje praznike, ili se psiholo{ki priprema teren da odu, kao u oktobru.

“U selu Magzit gde nije bilo sukoba, ima puno reseljenih, tamo smo poku{ale da otvorimo `enski centar za podizanje svesti kao i za `ensku radinost. Ali, policija zabranjuje rad novootvorenim `enskim centrima pod izgovorom da nisu registrovani. A na{a grupa “Aureola” nema jo{ odgovora iako smo podnele zahtev za registraciju nadle`nim saveznim organima septembra ’97”. Ovih dana sam ~ula da im definitivno nije odobrena registracija.

“Zdravstveno prosve}ivanje `ena policija tretira kao pripremu za rat i kao pomo} OVK/UCK. Policija zabranjuje rad do dobijanja dozvole a nadle`ni organi ne daju dozvole”, svedo~e Sanije, Fehmija, Nazlie, Mihane, Hana i druge. Rano uve~e povla~imo se u ku}u jedne od prijateljica. Po celu no} pri~amo. Nije zgodno biti vani. @ene nastavljaju aktivnosti. Politika malih koraka, pretvaranje brige o drugima u alternativne projekte, preskakanje etni~kih zidova, politika prijateljstva i u ovim najte`im trenucima ulivaju nadu i snagu. Mi i simboli~ki i materijalno ulazimo jedne drugima u ku}u. Bilo u Pri{tini, Prizrenu ili Beogradu. Sino} ka`e Mihane: “[ta da ti donesem iz Pri{tine?”, a ja ka`em: ”Pre svega, sebe.” Odr`avaju se oaze uzajamne podr{ke, nje`ne brige i topline. pribe`i{te nade su i izjave drugih obi~nih ljudi, svedo~enja koje ne prenose mediji krcati slika jezive kosovske stvarnosti. “Moramo pozvati Albance, sa njima treba da pri~amo. Kad bi bilo toga, ne bi nam trebali ovi verifikatori.” (srpski seljak sa Kosova u emisiji radija B92, 16. januara ’99). Ili kao {to ka`e S.

Mali}i: “Animoziteti se mogu prevazi}i. Ako su to mogli Nemci i Francuzi posle 100 godina, to mo`emo i mi.”

Krajem decembra ’98. provela sam ~etiri dana u Pri{tini, Nora je do{la u Beograd za Novu godinu, Marta iz jednog zaba~enog dela Kosova bila je ovde pro{le nedelje, sutra dolazi Mihane, Lepa ide uskoro u Pri{tinu i tako pletemo na{u mre`u i politiku “malih koraka” u senci “velikih” dogovora i pregovora, pretnji vojnom intervencijom, i nadasve, usred tragi~ne stvarnosti u kojoj se `ivi na Kosovu.

Beograd, 20. januara ’99.

Sta{a Zajovi}